

XÁPI

Katua uxatzeko erabiltzen den berba (“voz con la que se espanta al/a la gato/a”). *Ordun, geu asko giñan da gure ingurun katu-pe asko ebizen* (Garai hartan gu asko ginen eta gure inguruan katu asko zebiltzan).

Kato asko euan ordun eta arei-pe albenin etxitan arrañe ero esni osteben bistan iñor ezeuanin. Katu okerkexan bat etten ikustebenin pertsona zarrak “xapi” esateotzen uxatzeko. Geu-pe ikasiendun ori olatteik zala. Bañe, guk “xapi” gittittan esaten gentzan katuai. Albagendun, atrapa ta ostikuaz emon.

(Katu asko zegoen orduan, eta haiek ere, ahal zutenean, etxeetan arraina edo esnea lapurtzen zuten bistan inor ez zegoenean. Katua okerkeriaren bat egiten ikustean pertsona nagusiek “xapi” esaten zioten uxatzeko. Guk ere ikasi genuen hori horrela zela, baina, guk katuari “xapi” gutxitan esaten genion. Ahal bagenuen harrapatu eta ostikoz ematen genion).

XARE

“Xare” goitizenez jatorria Luis Mari “Xarek” azaldu zidan, eta bide batez, amonaren (aitaren ama) abizenari buruz duen iritzia edo susmoa.

“Gure aume Liñe donostierra zan. Afilleru Higos eukan, bañe, nik pentsateot Igoa ixango zala; gerra denporan kanbixataku. Biarren afilleru eukan Agote. Sare ofeixun asko dedikatezinak eizín. Da sarikiñ-dde asko baebizen, ba berbi (sare / sari) sarri esanbir. Da gure aumak “s” ordes “x” esaten eixeban (xare / xari); axe deji euki berak. Aumak beti “xare” gora ta “xare” bera, eta olaik attitte Domingoi asma eidotzen Xare: Domingo Xare”.

(Bedialauneta Laka Luis Mari).

(Gure amona Liñe donostierra zen. Abizena Higos zuen, baina, nik uste dut Igoa izango zela; gerra (1936) garaian aldatutakoa. Agote zen bere bigarren abizena. Sare ofizioan aritzen zirenak omen ziren. Eta egun osoan sareekin bazebiltzan hitza bera (sare / sari) sarri aipatu behar. Eta gure amonak “s” ordez “x” esaten omen zuen (xare / xari); ahoskatzeko modu hori eduki nonbait. Amonak beti “xare” gora eta “xare” behera, eta horrela aitona Domingori ezarri omen zioten “Xare”: “Domingo Xare”). Ikus, ziezko erropak.

XÁXA EIÑ

Zirikatu (“azuzar”). Izan ere zakurra zirikatzeke *xaxa* nahiz *axaxa* berbak erabiltzen ziren. *Txakurrai axaxa eitzazu te on or dator zeure atzetik, ia on zelan bixaltzeozun* (Zakurra xaxatu duzu eta orain hor dator zure atzetik, ea orain nola lortzen duzun bidaltzea).

XAXIARI

Bisita laburra, bisitatxoa, sartu-irtena azkarra (“visita corta”, “un entrar y salir”). *Elixiruzkun engotzat xaxiari ixikoi* (Elizarakoan egingo diot bisitatxoa izebari).

Honen ordez, *xaxiaratxu* ere maiz entzun daiteke. *Maite gaxoita, ta aruzkun xaxiaratxu engotzau* (Maite gaixorik dago eta haranzkoan sartu-irten bat egingo diogu).

XÉME

Aitak semeari maitekiro deitzeko berba. *Ze xeme! Gaur pagaik iñok emotzu ala?* (Zer seme! Gaur pagarik inork eman al dizu?).

XEXARIO

Hondartzako zubian dirua kobratzen egoten zen gizon lodikotea. *Gaur Azillonaik ezeuan zubixan; Xexario euan. Zazpi pasaga, ta iru paabaik* (Gaur “Azillona” ez zegoen hondartzako zubian; “Xexario” zegoen. Zazpi igaro gara zubitik, eta hiru ordaindu gabe).

Berez, zubitik igarotzea kobratzeaz “*Azillona*” arduratzen zen. Eta “*Azillona*” bera ez bazen, alaba egoten zen; inoiz bilobaren bat ere bai. Baina, noizbehinka “*Xexario*” aritzen zen kobratzen. Ikus, *Azillona*, eta *plaxe 4*.

“*Xexario*” zegoenean errazago igarotzen ginen zubitik ordaindu gabe. “*Azillona*”, eskarmentu handiagoa izaki, zorrotzagoa zen.

Preuntateko

XAKRE

XARE

XARKOTI

XARRASTERO